

VEILEDER FOR BESØKET I
DYREVELFERDS-
PROGRAMMET
FOR OPPAL SLAKTEKYLLING

 ANIMALIA

HELSETJENESTEN FOR
FJØRFE

Innholdsfortegnelse

Om dyrevelferdsprogrammet og veilederen	3
Formålet med veilederen.....	3
Definisjoner	3
Dyrevelferdsprogram Slaktekylling Oppal	3
Velferdsportal fjørfe.....	3
DVP-besøket.....	3
Vurderinger på DVP-besøket	4
Avvik, tiltak, frister, dokumentasjon og lukking av avvik.....	4
KSL - egenrevisjon og eksternevisjon	4
Helse Oppal	5
1. Sår	5
2. Beinlidelser Haner	5
3. Syke dyr	7
4. Døde dyr.....	7
5. Korrekt bedøving og avliving.....	8
6. Kompetanse personell	9
7. Oppdatert smittevernplan	10
8. Smittesluse.....	11
9. Vann og fôrforbruk.....	13
10. Dødelighet og dødsårsaker (%)	13
Atferd Oppal.....	15
11. Stereotypisk hakking, fjør, innredning	15
Miljø Oppal.....	16
12. Miljøberikelser	16
13. Karbondioksid – CO ₂	17
14. Ammoniakk - NH ₃	17
15. Støv	18
16. Strøkkvalitet	18
17. Lysintensitet.....	19

Sist oppdatert: 23. januar 2025

Om dyrevelferdsprogrammet og veilederen

Formålet med veilederen

Denne veilederen er ment som støtte for produsent og veterinær, som hjelp til å planlegge, forberede og gjennomføre et godt Dyrevelferdsprogram (DVP)-besøk. Veilederen skal også bidra til lik vurdering av indikatorer og lik avviksbehandling mellom veterinærer.

Definisjoner

DVP-besøk	Dyrevelferdsprogram-besøk. Jevnlig veiledningsbesøk utført av DVP-veterinær, som skal registreres elektronisk i den digitale plattformen VP Fjørfe. DVP besøk skal av veterinær utføres minst hver 6. måned.
DVP-veterinær	Veterinær som har gjennomført bransjens eget DVP-kurs. Animalia kan i spesielle tilfeller gi dispensasjon fra krav om kurs. Krav om kurs gjelder f.o.m. 01.01.25.
Dyrevelferdsindikator	Måling på dyret selv (dyrebasert) eller i miljøet (ressursbasert) som sier noe om dyrets eller flokkens velferdsnivå
Nøkkeltall	Obligatoriske registreringer i elektronisk produksjonskontroll basert på dag- eller verpelistene, gir grunnlag for forberedelse til DVP-besøket
VP Fjørfe	Velferdsportal Fjørfe, som er Animalias fagsystem for dokumentasjon av DVP-besøk, avvikshåndtering relatert til DVP-besøk og DVP-status

Dyrevelferdsprogram Slaktekylling Oppal

Formålet med DVP og bransjeretningslinjen er å bidra til at regelverket etterleves på alle gårder, bidra til god helse og velferd, god dokumentasjon og systematisk forbedringsarbeid i alle norske oppal og rugeeggflokker. Kravet om DVP gjelder for alle driftsenheter som holder minst 50 unghøner av arten av *Gallus gallus* og som er tilknyttet rugeri som har tilsluttet seg Bransjeretningslinjen.

Av oppaler krever programmet:

- DVP-besøk hver 6. måned utført av DVP-veterinær
- Lukking av avvik avdekket på besøket
- 3-parts revisjon utført av KSL

Velferdsportal fjørfe

Bonden logger inn i Velferdsportal Fjørfe (VP Fjørfe) og sender avtaleforespørsel til ønsket veterinær. Veterinæren kan også sende avtaleforespørsel til bonden. Mottageren logger inn i VP Fjørfe og godkjenner avtaleforespørsel. Ved DVP-besøk registrerer veterinæren indikatorene, noterer avvik, og lukker disse i VP Fjørfe når de er utbedret av bonden. Dersom veterinær slutter, kan avvikene lukkes av en annen veterinær. Både produsent og varemottaker kan se besøksrapport. I VP Fjørfe vises også bondens DVP-status, samt kommende besøksfrister og frister for å lukke eventuelle avvik fra DVP-besøket.

Mer informasjon om VP Fjørfe og brukermanual finnes her. VP Fjørfe har ikke offline-støtte, så veterinær må ha tilgang til internett når skjema fylles ut på telefon/pad/PC. Ved dårlig dekning anbefales det å fylle ut skjemaet på papir (skrives ut fra VP Fjørfe) og føre inn digitalt senere.

DVP-besøket

Det er produsentens ansvar å avtale tid for besøk, men veterinær eller varemottaker kan minne om besøk. DVP-besøket skal være et nyttig forbedringsverktøy for produsenten. Besøket er ikke en systematisk gjennomgang av alle relevante forskriftskrav, men det forventes at veterinæren kjenner til det som har med oppal i holdforskriften å gjøre, samt tar utgangspunkt i nøkkeldata for besetningen og oppdatert rådgiving ut ifra type hybrid.

Det er produsenten som har størst innsikt i eget dyrehold og det er viktig å ha god dialog når det gjelder årsaker til eventuelle utfordringer. Veterinær bør stille åpne spørsmål (hva, hvordan, hvem) slik at produsenten får mulighet til å utdype litt om forholdene. Resultatet av besøket skal gi produsenten oversikt over forbedringsområder og aktuelle tiltak. Alle dyr i besetningen skal kunne sees på DVP-besøket. For oppalsdyr innebærer det å gå rolig gjennom alle bingene i oppalshuset og observere dyr og miljø.

Vurderinger på DVP-besøket

For å måle dyras velferd i en besetning brukes indikatorer som 1) sier noe om dyrevelferd, 2) gir pålitelige målinger og 3) er gjennomførbare i praksis.

De skal dekke alle fokusområder, og gi et godt totalbilde av besetningen. Mange spørsmål er formulert som «Er dyra jevnt over...». Dette kan oppleves som lite konkret, men veterinæren oppfordres til å bruke sin kompetanse, erfaring og sitt veterinære skjønn til å vurdere om dyra i ei dyregruppe kan sies å «jevnt over» være innafor. Mer spesifikt menes «jevnt over» rundt 90-95 % av dyra, selv om målet bør være 100 %.

Alle spørsmål skal besvares og kan gis score 1 - Tilfredsstillende, 2 - Bør forbedres, eller 3 - Må utbedres (avvik). Ikke alle indikatorer kan gis score 3. Det ønskes mest mulig lik vurdering av spørsmålene, men det er essensielt at veterinær bruker sin kompetanse og erfaring til å utvise et visst skjønn.

Avvik, tiltak, frister, dokumentasjon og lukking av avvik

Når alle spørsmålene er besvart, blir score 2 og 3 oppsummert på slutten av skjemaet og forslag til tiltak beskrives av veterinær i VP fjørfe. Score 3 fører til avvik som krever tiltak for å unngå økonomisk trekk. Veterinær må sørge for at produsenten er opplyst om funnene og at avvik, foreslåtte tiltak og frister er forstått.

Det er produsenten sitt ansvar å utføre nødvendige tiltak. Aktuelle tiltak er listet opp under hver indikator. Listen er ikke uttømmende, og andre tiltak kan være aktuelle. Veterinær må kommunisere avvik på en god måte og foreslå konkrete, prioriterte tiltak. Arbeids- og kapitalinnsatsen må stå i forhold til forventet effekt. Det er viktig å begynne med tiltakene som anses som viktigst. Dyre, omfattende og ressurskrevende tiltak kan kategoriseres under «Kan forbedres» så fremt det ikke innebærer regelverksbrudd eller er kritisk for dyras velferd - da skal det alltid settes score 3. Veiledende frister for å lukke avvik er satt til 1 eller 30 dager. Det er mulig å sette andre frister, avhengig av avvikets art. Det er veterinær som lukker avvik i VP fjørfe.

Dersom avvik korrigeres på besøket, kan dette dokumenteres som score 2 med kommentar. I mange tilfeller vil dette kreve et visst skjønn, samt dialog med produsenten. Når tiltak er utført må produsenten dokumentere dette ovenfor veterinær før lukkefristen. Avhengig av type avvik kan tiltak også innebære å ha satt i gang en prosess. Alternativt kan det settes lang frist. Dokumentasjon på lukket avvik kan, avhengig av avvikets art, skje ved nytt besøk, billedokumentasjon, telefonsamtale eller ved at en annen rådgiver eller veterinær dokumenterer.

KSL - egenrevisjon og eksternevisjon

KSL er et viktig verktøy for å bidra til at produksjonen drives i tråd med regelverk gjennom årlig egenrevisjon og ved eksternevisjon fra KSL-revisorer. Eksternevisjonen anses som 3.parts-revisjon i DVP. Mattilsynet og varemottager har tilgang til KSL-revisjonene.

Helse Oppal

1. Sår

I en normalt velfungerende oppalsflokk, skal det være fravær av sår på dyra. Dersom sår observeres, kan det være ulike årsaker til at sår har oppstått. Alt fra at de har skadet seg på innredning, til de har blitt hakket eller kloret av de andre dyra. Kloreskader kan oppstå under fôring, dersom det er stor trengsel. Sår er smertefullt for dyra, sår og blod kan medføre hakking mot såret fra de andre dyra, sår kan være inngangsport for infeksjose agens og er derfor uønsket. Da dette er oppalsdyr som skal videre i rugeeggproduksjon, er sykebinge og behandling mindre relevant, med mindre skadene er mindre alvorlige og en har tro på rask bedring og varig helning. Høner og haner med store, alvorlige sår skal avlives. Det sees sjeldent i oppal.

Er dyrene jevnt over frie for sår?

1: Ja, tilfredsstillende Ingen eller svært få (<5) dyr observert med tydelige sår, inkludert nye og gamle sår på hode, kropp eller føtter.
2: Bør forbedres Flere enn fem observert med tydelige sår, inkludert nye og gamle sår på hode, kropp eller føtter. Dyrene bør vurderes avlivet, med mindre de kan settes i sykebinge og behandles, med tro på rask og varig helning.
3: Må utbedres Observasjon av dyr med store og alvorlige sår, som burde vært avlivet. Må avlives.

Hvordan vurdere:

Gå rolig igjennom de ulike gruppene i flokken og forsøk å observere alle dyr på ulike steder i huset. Hvor mange dyr observeres med sår på ulike steder på kroppen, inkludert hode, kropp, føtter og kloakkåpning?

Aktuelle tiltak

Sår på ulike steder på kroppen har gjerne ulik årsaker. Sår på føtter kan skyldes skarpe kanter på innredningen. Sår på hodet kan skyldes aggressiv hakking relatert til ressursforsvar av f.eks. fôrplass. Sår på kroppen eller halen, særlig i kombinasjon med fjørløse områder eller tydelig plukket hale, kan skyldes alvorlig fjørhakking. Feil kjønnsortering, som medfører høner i hanebingen, eller haner i hønebingen, kan også medføre kloreskader mot slutten av oppalsperioden (dyra begynner å nærme seg kjønnsmodning). Sår mot kloakkåpningen er den mest alvorlige typen sår og kan skyldes kannibalisme fra andre høner/haner. Aktuelle tiltak bonden kan sette inn:

- Gå over innredning, kjenn etter skarpe kanter
- Gjennomgang av utføringsrutinene: Bruk av lys. Er det nok fôringsplass? Kontroll av spinfeederne hvordan utføringsområdene dekkes, samt mengden som kommer ut og tiden utfôringen tar. Stressatferd under utfôringen?
- Er miljøberikelsene til stede i anbefalt mengde og på anbefalte utplasseringssteder?
- Sår rundt kloakkåpningen, er ofte relatert til alvorlig fjørhakking, Mulig næringsmangler i fôret må også kontrolleres. Vurder andre tiltak for å forebygge fjørtap.
- Dyr med alvorlige sår og skader skal avlives.

2. Beinlidelser Haner

Beinhelse hos haner er svært viktig for deres funksjon i rugeeggproduksjon. Vi ønsker haner med lange og sterke bein, gode tråputer og godt ganglag. Beinhelse i oppal er stort sett bra. Men det er viktig å sortere ut haner med unormal beinstilling, hovne bein og selvsagt om det er haner med leddbetennelse. Hanene er samlet i en bing og er lettere å observere i oppalshus enn i rugeegghus. Det er lidelsene nevnt ovenfor en skal se etter på DV-besøket. Mange haner med unormale bein kan skyldes både dårlig sortering og et bakenforliggende flokkproblem (dårlig eggkvalitet, dårlig miljø fra start, etc.).

Er dyrene jevnt over frie for haltheter eller andre beinlidelser?

1: Ja, tilfredsstillende

<3 haner observeres med haltheter eller en annen av de beskrevne lidelsene.

2: Bør forbedres

Tre haner eller flere er halte eller har en annen av de beskrevne beinlidelsene.

Hvordan vurdere beinlidelser?

Haner i oppal går i egen bing og er derfor lettere å observere. Stå flere steder i haneflokken og observer haner som går og står. Halte dyr bør undersøkes nærmere. Når beinhelse vurderes er det viktig å se på ganglag, haltheter, beinstilling og symmetri på føtter/tær. De vanligste årsakene til beinlidelser i oppal er leddbetennelser og medfødte feilstillinger. Da vil en se halthet. Tråputer er som regel fine og uten anmerkninger. Haner som halter, haner med dårlig beinstilling og haner med asymmetri i bein bør løftes opp for nærmere undersøkelse.

Aktuelle tiltak

Det kan være flere årsaker til disse beinlidelsene.

- God forberedelse av hus for god oppstart på de daggamle kyllingene er meget viktig.
- Sortere mest mulig, men tidligst uke 6 – forhindrer unødvendig høy dyretetthet, bedre forhold senere og best utvikling av flokken.
- Betennelser kan være infeksjoner som kyllingen blir satt inn i hus med. Her må en gå tilbake på rugeri.
- Godt og tørt strø.
- Miljøberikelser i form av plattformer og høyballer gir mer allsidig bevegelse og er forebyggende.
- Avliving.

Illustrasjoner av voksne haner i produksjon. Bilder av skjeve tær. På bildet til venstre sees også hevelse tåleddet.

Voksne haner i produksjon: Bilde 1. Betennelse og hevelse i tråpote, bilde 2. Dårlige tråputer (Scor 3) og bilde 3. Tråpote under heling, men fortykket og med mulig betennelse i underhudsvev og ledd.

3. Syke dyr

Fjørfe er byttedyr og vil i det lengste skjule smerte og sykdom for oss. Derfor vil et fjørfe som fremstår syk, ofte være alvorlig syk. Eksempler på sykdomstegn er at fuglene sturer for seg selv, har unormal positur, gjerne med hodet tilbaketrukket, lukkede eller halvlukkede øyne, blek kam, blek hud og/eller rufsete fjørdrakt. Alvorlig smittsomme sykdommer er sjeldne, men noe en alltid skal ha tenke gjennom hvis mange dyr er syke. Syke enkeltdyr skal av dyrevelferdshensyn avlives så raskt som mulig.

Er dyra jevnt over friske?

1: Ja, tilfredsstillende Ingen eller svært få (<5) dyr observert som syke
2: Bør forbedres Flere enn 5 dyr observert som syke

Hvordan vurdere

Gå rolig igjennom flokken og forsøk å observere alle dyr på ulike steder i huset og i noen tilfeldige reirkasser. Hvor mange dyr fremstår som alvorlig syke?

Aktuelle tiltak

Det kan være flere årsaker til at et eller flere dyr er syke. Det anbefales at syke dyr avlives og obduseres for å undersøke mulige årsaker. Dersom et større antall dyr er syke må man vurdere videre tiltak. Dette kan være obduksjon, diagnostikk eller kontakt med Mattilsynet ved mistanke om Liste 1- sykdom. Mer om dette kan du lese på Animalia.no

- Obduksjon for å avdekke mulige årsaker vil være sentralt for å foreslå tiltak.

Bilde: Eksempel på tydelig syk høne.

4. Døde dyr

Døde dyr skal ifølge holdforskriften fjernes minst to ganger daglig, og antatt dødsårsak skal noteres ned. Døde dyr skal fjernes raskest mulig for å forebygge uønsket hakkeatferd eller spredning av eventuell smitte. Normal dødelighet i oppal under norske forhold, når vi ser bort i fra utsortering, er stort sett knyttet til første leveuke. Videre i oppalsperioden forventes nesten ikke funn av døde dyr.

Er døde dyr fjernet fra flokken?

1: Ja, tilfredsstillende Ingen døde dyr observert
2: Bør forbedres Totalt 2 eller færre døde haner eller høner observert
3: Må utbedres Flere enn 3 døde dyr observert i flokken

Hvordan vurdere

Gå rolig igjennom flokken og forsøk å observere alle dyr på ulike steder i huset. Vurder om dyra nylig har dødd eller om de kan ha vært døde en stund, der en kan få mistanke om at disse må ha blitt oversett ved tidligere inspeksjonsrunder. Dersom flere enn tre døde dyr blir observert ved gjennomgang i flokken, og disse ikke fremstår som nylig avdødd, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Det kan være flere årsaker til at haner og høner dør, og som bonden ikke kan lastes for - men tre eller flere døde dyr, som ikke fremstår nylig avdødd, tyder på at bonden ikke har et grundig nok blick ved gjennomgang i flokken. Diskuter årsak og mulige tiltak med bonden. Hvorfor var det så mange døde? Var dyrene vanskelig å se? Føres dødelighet på daglista? Daglig eller skippertak med ujevne mellomrom?

Mulige tiltak inkluderer:

- Økt fokus på dødelighet: daglige registreringer av dødelighet i verpelista med notering av dødsårsaker
- Sørg for at alle som har tilsyn med dyra (avløser, familiemedlemmer) også noterer dødelighet ved hvert tilsyn
- Vurder dødsårsak vha. obduksjon om mulig. Burde sykdom vært oppdaget og dyret avlivet?
- Er vask og desinfeksjon av hus godt nok gjennomført?

5. Korrekt bedøving og avliving

Syke og skadde enkelt dyr skal ikke lide unødig og skal avlives fortløpende. Bedøving, avliving og etterkontroll skal bare utføres av personer som har nødvendig kompetanse – dvs. fått nødvendig teoretisk og praktisk opplæring. Se om avlivingskompetanse under punkt 6.

- **Fjørfe under 3 kg** kan bedøves med kraftig slag mot hodet, f.eks. vha fiskehammer eller ved å slå bakhodet mot en hard kant, og så avlives med vanlig nakketrekk. Nakketrekk skal etterkontrolleres.
- **Fjørfe over 3 kg, men under 5 kg** kan bedøves på samme vis, alternativt med boltepistol, men må avlives enten ved å kappe av hodet (dekapitering) eller utføre såkalt *mekanisk* nakketrekk, dvs. vha egnet innretning, så som tang eller veggkrok.
- **Fjørfe over 5 kg** bedøves med boltepistol og avlives ved dekapitering.

For tillatte bedøvelses- og avlivingsmetoder – se <https://animalia.no/avliving-fjorfe> ->

Foregår bedøving og avliving i tråd med regelverk?

1: Ja, tilfredsstillende:
Bedøving og avliving foregår i tråd med regelverket

3: Må forbedres:
Feil eller mangler i rutiner for bedøving og avliving

Hvordan vurdere

Dersom en eller flere syke dyr oppdages ved gjennomgang i flokken kan disse tas med til bonde, slik at bondens avlivingsrutiner fremvises. Dersom ingen dyr er syke kan bondens rutiner vises på en død høne fra fryseren, eventuelt beskriver bonden sine rutiner med ord. Dersom bonden feiler på ett eller flere trinn, inkludert manglende eller feil bedøving, feil i nakketrekk, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Korrekt bedøving, avliving og etterkontroll er kritisk viktig, både for dyras velferd samt for næringas omdømme. På dette punktet kan det ikke feiles. Aktuelle tiltak inkluderer:

- Beskrive årsak til feil: manglende/feil/gammel opplæring?
- Gjennomgang av korrekte rutiner med veterinær på besøket
- Ved neste avliving beskriver bonden hvordan avlivingen foregikk
- Dersom bonden feiler på dette med bedøving og avliving på to DVP-besøk, bør det pålegges et obligatorisk opplæringsbesøk i korrekt bedøving og avliving.

6. Kompetanse personell

Holdforskriften krever at alle som deltar i den daglige driften av dyreholdet skal kunne stille dyra på en måte som sikrer god dyrevelferd, kjenne igjen tegn på dårlig dyrevelferd og iverksette tiltak der dette er nødvendig.

Har alle som deltar i den daglige driften kunnskap om dyrevelferd og tiltak?

1: Ja, tilfredsstillende. Alle som deltar i den daglige driften har mottatt opplæring om dyrevelferd, og kan iverksette tiltak selv, eller har gode rutiner for å tilkalle hjelp ved behov

3: Må forbedres, en eller flere som deltar i den daglige driften mangler nødvendig opplæring i dyrevelferd, kan ikke iverksette tiltak selv, og rutiner for å tilkalle hjelp mangler

Hvordan vurdere

Spør bonden om hvor mange som deltar i den daglige driften. Hva slags opplæring de har med tanke på å kjenne igjen dårlig dyrevelferd og hvilke tiltak som skal settes inn, eksempelvis korrekt bedøving og avliving. Dersom de ikke selv er opplært i avliving skal det foreligge gode rutiner for identifisering og håndtering av eksempelvis syke/skadde dyr og hvem som kan tilkalles for hjelp til korrekt avliving. Hjelpen skal kunne være tilgjengelig innen forsvarlig tid. Dersom en eller flere av dem som deltar i den daglige driften mangler kunnskap om god dyrevelferd, ikke kan iverksette tiltak selv, og det mangler rutiner for når det skal tilkalles hjelp og hvem som kan tilkalles, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Det at alle som deltar i den daglige driften kjenner igjen tegn på dårlig dyrevelferd, og vet hvilke tiltak som må settes inn, herunder bedøving og avliving er et kritisk punkt, både for dyras velferd samt for næringas omdømme. Aktuelle tiltak inkluderer:

- Etablere rutiner, gjerne skriftlige, for hvilke dyr som skal avlives, evnt settes i en sykebinge eller venteområde i påvente av hjelp til korrekt avlaving. Navn og telefonnummer til dem som kan tilkalles for rask hjelp må være kjent av alle som deltar i den daglige driften.
- Opplæring i å kjenne igjen god og dårlig dyrevelferd for arten og produksjonsformen
- Opplæring i korrekt bedøving og avlaving for alle som deltar i driften

7. Oppdatert smittevernplan

I henhold til dyrehelseforskriften plikter alle som driver næringsrettede husdyrhold å ha smittevernplan. Dette er et viktig verktøy for kontinuerlig å ha bevissthet om smittebeskyttelse og forbedringspotensial.

- «Rutinene skal beskrives i en skriftlig smittevernplan. Den skal inneholde en plantegning over dyre- og persontrafikken, være tilpassa hvert enkelt dyrehold og omfatte hele driftsopplegget».
- «Den driftsansvarlige skal sikre at alle som arbeider på anlegget, kjenner og følger smittevernplanen. Den skal oppdateres årlig og legges fram når Mattilsynet ber om det.»

Hva planen som minimum skal inneholde, står oppført under §32. Produsentene velger selv smittevernplanløsning.

I fagsystemet HelseFjørfe er det en egen **smittevernplanmal med kartløsning – se her (QR)**.

Denne skal oppfylle forskriftens krav. Utfylt plan er ordnet etter et trafikklyssystem med grønt for det som er bra, gult for forbedringspotensial og rødt for det som må gjøres noe med. Planen er tilgjengelig både for produsent og veterinær. SMS-varsel sendes automatisk til produsent én måned før fristen for oppdatering går ut.

Har produsenten på plass smittevernplan og er den oppdatert?

<p>1: Ja, tilfredsstillende</p> <p>Det er på plass en plan uten vesentlige mangler. Det er altoverveiende samsvar mellom plan og tiltak og hygienerutiner i praksis. Den er oppdatert. Alle som arbeider i dyreholdet er kjent med og følger oppdatert plan.</p>
<p>2: Bør forbedres</p> <p>Det er på plass en plan, men det mangler flere elementer som bør på plass, den er ikke vært fulgt godt nok opp siden forrige år eller den er ikke oppdatert. Det er ikke helt samsvar mellom plan og tiltak eller hygienerutiner i praksis. Ikke alle som arbeider i dyreholdet er kjent med eller følger planen.</p>
<p>3: Må utbedres</p> <p>Planen mangler eller har vesentlige mangler. Det er åpenbart manglende samsvar mellom plan og tiltak eller hygienerutiner i praksis. Få eller ingen som arbeider i dyreholdet er kjent med eller følger planen.</p>

Hvordan vurdere

Under § 32 i dyrehelseforskriften går det frem hva smittevernplanen skal inneholde. Vesentlige mangler kan være manglende smitteverntiltak eller hygienerutiner, som en basert på faglig skjønn, samt krav i forskrift og KSL, finner kritiske mht smittefare. Lukkefrist kan settes både ut ifra vurdert alvorlighetsgrad og kostnaden for utbedring. Manglende plan eller manglende dokumentasjon på at de som arbeider i dyreholdet er kjent med og følger planen gis kort lukkefrist. Nødvendige, men ressurskrevende tiltak kan i samråd med produsent gis en lengre lukkefrister, så fremt de ikke bryter med regelverk.

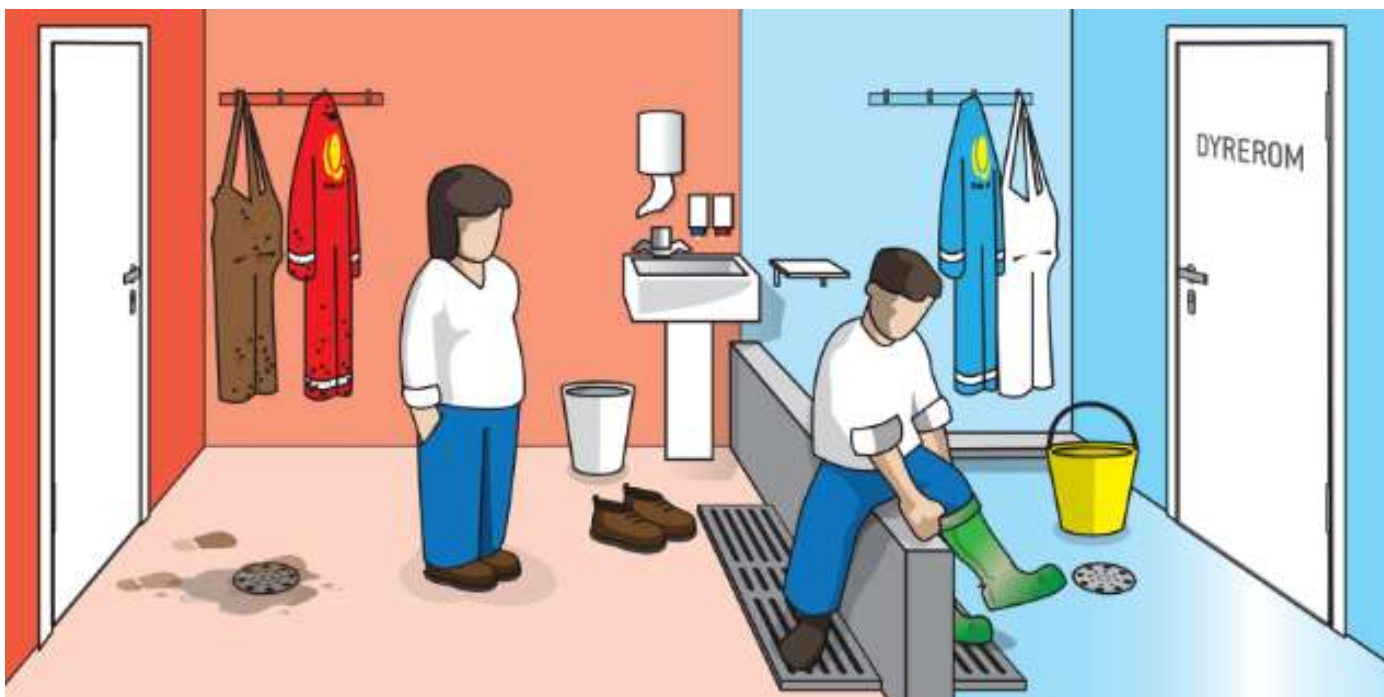
Aktuelle tiltak

- Få etablert smittevernplan med kart
- Få planen oppdatert.
- Få dokumentert at de som arbeider i dyreholdet er kjent med, har forstått og følger oppdatert smittevernplan.
- Få dokumentasjon på utbedrete mangler i smittevern og / eller hygienerutiner.

The image shows a digital checklist titled "Smittevernplan fjørfe" (Biosecurity plan for poultry). It includes a date of 26.10.2022 and a registration field. The checklist is divided into sections: "Generelt" (General), "Dyrehelse" (Animal health), and "Regelmessig registrering av helsestatus" (Regular health status registration). A traffic light icon on the right indicates the overall status, currently showing a red light (stop). The "Generelt" section includes questions about the production type, whether certified feed is used, and if all staff are trained. The "Dyrehelse" section asks about contact with veterinarians. The "Regelmessig registrering" section has three items checked off: daily registration of feed and water use, daily registration of egg production, and registration of diseases and injuries.

8. Smittesluse

I tilknytning til personinngang i fjørfehus skal det være smittesluse. Med smittesluse menes et sted for skotøy- og klesskift, samt håndvask. Det ideelle er å ha smitteslusen i et eget rom, atskilt fra inngangen. I smitteslusen skal det være et smitteskille mellom ytre miljø (uren sone) og dyrene i fjørfehuset (ren sone). Slusa kan ha et smitteskille (Figur 1) eller helst to smitteskille – det er den nye standarden for slaktekylling- og kalkunhus. Skillene kan med fordel være 30 – 40 cm høyt og mulig å sitte på. De skal være helt tette mot gulvet. Smitteskilleene kan godt være flyttbare, men må da ha tette anslutningslister mot gulv.

Figur 1. Smittesluse i eget rom, atskilt fra inngangspartiet med egen dør, er idealløsningen. I kylling- og kalkunhus skal det holde med ett smitteskille, men enda bedre er det med to – se figur 2.

Figur 2. Smitteslusa kan altså også være *tredeelt* med en mellomsonen (barfotsone) mellom uren og ren sone. Det er den nye «gullstandard» for slaktekylling- og kalkunhus. Ved vasken, som skal stå ved smitteskillet, alternativt i mellomsonen, skal det være såpe- og desinfeksjonsmiddeldispensere, tørkepapir og avfallsbøtte. Utstyr som skal inn og ut av huset skal være rent og ikke settes direkte på gulvet.

Husk også alle ytterdører og porter til dyrerommet - at de er *tette* for fugl, smågnagere og småkryp, når dyrerommet er gjort rent eller det er dyr i huset. Skal disse brukes, må gjennomtenkte hygienerutiner gjennomføres, så en ikke risikerer at smitte kan dras fra utemiljø og inn. For generell info om smittevern og hygienerutiner – se Helsetjenestens brosjyre **Smittebeskyttelse i fjørfehus** →

Er det på plass tilfredsstillende smittesluser?

1: Ja, tilfredsstillende

Smitteslusa er i eget rom eller er tydelig avgrenset, med plass for skotøy- og klesskift, samt håndvask med såpe- og desinfeksjonsmiddeldispensere, tørkepapir og avfallsbøtte. Smitteskillet/ene er tette mot gulv og sider. Smitteslusa er ryddig og grei å rengjøre. Få uvedkommende ting ved slusa. Hygienerutiner synes akseptable. Besøkslogg er på plass og utfylt. Adgangsskilt og smittesluseplakat er på plass. Ytterdører og porter til dyrerom er tilfredsstillende tette.

2: Bør forbedres

Smitteslusa er ikke i eget rom eller er tydelig avgrenset nok. Det er enkelte fysiske mangler, knyttet til håndvask - se punkt 1. under «grønt» over. Det er smitteskille/r på plass, men de er ikke tette mot gulv og sider. Mangler i hygienerutiner og/eller ryddighet. Besøkslogg er ikke på plass eller er mangelfullt utfylt. Vurder også andre mindre mangler som bør påpekes.

3: Må utbedres

Det mangler smitteskille/r tette mot gulv og sider mellom de ulike sonene i huset. Det er vesentlige mangler knyttet til håndvask – se punkt 1 under «grønt» over. Rotete og vanskelig å holde reint. Mange uvedkommende ting ved slusa. Adgangsskilt og / eller smittesluseplakat mangler. Utilfredsstillende hygienerutiner. Ytterdører og porter inn til dyrerommet er ikke tette.

Hvordan vurdere

Feltene over angir vurderingskriterier for hvorvidt smitteslusene er akseptable eller ikke. Smitteslusene er ikke bedre enn de hygienerutiner som følges, så vurder også disse opp imot kvaliteten på smitteslusene. Funksjonelle smittesluser legger til rette for gode hygienerutiner. Husk også å sjekke ytterdører og porter til dyrerommene! En del fjørfelshus har smitteskille rett innenfor ytterdør. Det er en uheldig løsning. Her bør en i samråd med produsent søke å finne bedre løsninger.

Aktuelle tiltak

- Utbedre påpekte mangler i utforming eller bruk i tråd med beskrivelsene over
- Hvilke av tiltakene haster mest, og hvilke krever lenger tid, eksempelvis innstallering av håndvask eller større ombygginger
- Hvis smitteslusa ikke er separat, for eksempel med smitteskille rett innenfor ytterdør, diskuter mulige løsninger og tidshorisont med produsent

9. Vann og fôrforbruk

Daglig registrering og oppfølging vann- og fôrforbruk er sentrale parametere for bonden å følge med på, og dette skal registreres på daglista. Uventede og brå endringer i disse parameterne kan indikere et begynnende problem med kvalitet på, eller tildeling av vann eller fôr, endring i dyrehelse eller atferd som kan kreve rask handling fra bonden.

Dokumenteres vann og fôrforbruk daglig?

1: Ja, tilfredsstillende. Dokumentasjon på plass.
2: Bør forbedres. Ingen eller manglende dokumentasjon

Hvordan vurdere

Be bonden vise deg registreringene i daglista eller elektronisk produksjonskontroll. Føres vann- og fôrforbruk daglig?

Aktuelle tiltak

Moderne matproduksjon krever dokumentasjon, og det er et krav om å registrere dyras vann- og fôrintak underveis i innsettet. Dersom bonden har manglende dokumentasjon, er følgende tiltak aktuelle:

- Ved manglende registreringer, hva er årsaken til det og kan dette greit rettes på?
- Hvordan følger bonden med på vannforbruket – finnes det vannmåler?
- Hvordan følger bonden med på fôropptaket - finnes det fôrvekt eller beregnes fôrforbruk ut fra kg kjøpt/ant dyr?
- Har produsenten dyrevekt, bonden beskrive hvordan fôrplan og innkjøp beregnes?

10. Dødelighet og dødsårsaker (%)

Døde dyr skal ifølge holdforskriften og forskrift om velferd for produksjonsdyr fjernes minst to ganger daglig, og dødsårsak skal noteres.

Dokumenteres dødelighet daglig?

1: Ja, tilfredsstillende. Dokumentasjon av antall døde dyr og antatt dødsårsak, foreligger.
2: Bør forbedres. Ingen eller manglende dokumentasjon

Hvordan vurdere

Be bonden vise deg registreringene i daglista eller elektronisk produksjonskontroll. Føres dødeligheten jevnlig? Dør det jevnlig dyr eller har det vært dødelighetstopper? Hvordan er dødeligheten sammenlignet med tidligere innsett og gjennomsnitt i Norge? Er det angitt dødsårsaker på døde og avlivede dyr?

Aktuelle tiltak

Moderne matproduksjon krever dokumentasjon, og det er et krav om å registrere dette underveis i innsettet.

Dersom bonden har manglende dokumentasjon på dødelighet, er følgende tiltak aktuelle:

- Ved manglende registreringer av dødelighet, hva er årsaken til det?
- Føres antatte dødsårsaker? Ved manglende, hva er årsaken til det?
- Forhøyet dødelighet sammenlignet med tidligere innsett eller norsk gjennomsnitt, årsak?

Atferd Oppal

11. Stereotypisk hakking, fjør, innredning

Dersom oppalsdyr opplever frustrasjon i levestiljøet sitt (ugunstig fôrmengde og/eller kvalitet, ugunstig lysregime, for lite/eller uinteressant miljøberikelse, ugunstig vanntilgang, osv), kan stereotypisk atferd utvikles. Fjørfe er lettlærte og også tilbøyelige til å ta etter atferden til sine flokkvenner. Så uønsket atferd kan utvikles på kort tid og også raskt omfatte mange dyr. Slik typisk uønsket atferd er hakking/napping av fjør fra andre høner/haner, hakking i innredning og/eller napping ut i luften ("fluesnapping"). Dersom det er napping av fjør fra andre dyr i flokken, vil ofte dyret det nappes fra, komme med høye pip, samtidig som dyret prøver å løpe unna. Det er smertefullt å få fjør trukket ut.

Viser dyra i flokken normal og tilfreds atferd?

1: Ja, tilfredsstillende: Ikke observert dyr med stereotypisk atferd
2: Bør forbedres: Observert dyr med stereotypisk atferd, i en eller flere av gruppene i flokken.

Hvordan vurdere

Vurder flokken mht. lyd, bevegelse og fordeling i huset idet du åpner døra inn til dyrerommet – gjerne før du går inn til dyra. Det skal være en harmonisk flokklyd, uten stress og uten for mye bevegelse. Gå sakte igjennom hele flokken og observer om du ser dyr med typisk stereotypisk atferd. Ofte må man sette seg rolig blant dyra en stund, på ulike steder, for å klare å få inntrykk av en slik uønsket atferd.

Aktuelle tiltak:

Gjennomgang og eventuelle korreksjoner av

- lysregime, må ofte som et akutt tiltak gå ned på lysintensitet. NB sjekk type lyskilde, mht. flimmer
- fôr- og vannregimer (mengde, kvalitet, tilgjengelighet)
- miljøforhold i huset (temperatur, ventilasjon)
- type og mengde miljøberikelser

Miljø Oppal

12. Miljøberikelser

Bruk av miljøberikelse er et krav i revidert holdforskrift, §17b hvor det står "I tillegg til strø, sandbad og vagler skal alle fuglene ha tilgang på ulike egnede materialer som aktiviserer og stimulerer fuglene til å utføre naturlig atferd som utforsking, aktivitet, lek, hakking og hvile seg og å oppholde seg i høyden". Bruk av miljøberikelse er positivt for å sysselsette dyra, det bidrar til å hindre unormal fjørhakking, det holder dyra positivt opptatt og kan styrke dyrmenneske forholdet ved at dyra forbinder bonden med positiv forventning.

Benytter produsenten miljøberikelser?

1: Ja, tilfredsstillende. Flere typer miljøberikelse som stimulerer til aktivitet og naturlig atferd finnes i flokken
2: Bør forbedres. Kun en type berikelse miljøberikelse finnes i flokken
3: Må forbedres. Ingen bruk av miljøberikelse i flokken

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i flokken må du se etter miljøberikelser som er i bruk i flokken, eventuelt spør produsenten om hvilke berikelser som er i bruk i flokken. Miljøberikelser skal brukes hele veien i oppalet. Dersom ingen miljøberikelser brukes i flokken, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Dersom manglende bruk av miljøberikelser oppdages, kan følgende tiltak være aktuelle:

- Hvorfor brukes ikke miljøberikelser? Usikkerhet om egnede/hygienisk sikre berikelser?
- Forklaring av hvorfor det er et regelverkskrav, positive effekter på dyra samt omdømme.
- Eksempler på aktuelle miljøberikelser: hakkestein, pappesker med eller uten strø, høyballer, papptallerkner, opphengte tau med oppfliste ender, mv.

13. Karbondioksid – CO₂

God luftkvalitet er en av de grunnleggende faktorene for god dyrehelse, god produksjon samt for bondens egen helse. Generelt er ikke høye CO₂-verdier noen stor utfordring, men verdiene skal likevel måles og dokumenteres. Høyere CO₂-konsentrasjoner kan oppleves som tung luft, og kan faktisk påvirke aktivitetsnivået på dyra.

Er nivået av CO₂ innenfor maks grenser (3000 ppm)?

1: Ja, tilfredsstillende. Konsentrasjonen er under 3000 ppm
3: Må utbedres. Konsentrasjonen er over 3000 ppm

Hvordan vurdere

Mål CO₂-verdien med en CO₂-måler ved gjennomgang i huset, i dyrehøyde og gjerne på to ulike steder, for eksempel midt i dyrerommet og nær en vegg. CO₂ er tyngre enn luft, så derfor vil konsentrasjonen være høyest på gulvnivå. Noter den høyeste målingen. Ved nivå over 3000 ppm, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Dersom CO₂ konsentrasjonen er over 3000 ppm, kan følgende tiltak være aktuelle:

- Innstillinger på ventilasjonsanlegg – hva styrer bonden etter?
- Har bonden egen CO₂-måler tilknyttet ventilasjonsanlegget, og stemmer målingene overens? Det kan være behov for å kalibrere måleren i husdyrrommet
- Økt luftskifte
- Tilførsel av varmekilde dersom økt luftskifte resulterer i for lav temperatur (< 20 °C)

14. Ammoniakk - NH₃

Det er kjent at konsentrasjoner over 20 ppm irriterer slimhinner og hud, og derfor er negativt for dyras velferd, samt for bondens egen helse. I tillegg foreligger det forskning på at høye ammoniakknivå nedsetter matlyst og produksjon. Med dagens produksjonsforhold er ammoniakknivået i oppalshus relativt god. Det skal som minimum måles ved DVP-besøk og eier er selv ansvarlig for å overholde kravet.

Er nivået av NH₃ innenfor maks grenser (20 ppm)?

1: Ja, tilfredsstillende. Konsentrasjonen er under 20 ppm
3: Må utbedres. Konsentrasjonen er over 20 ppm

Hvordan vurdere

Mål NH₃-verdien med en NH₃-måler ved gjennomgang i huset, i dyrehøyde og gjerne på to ulike steder, for eksempel midt i dyrerommet og nær en vegg. NH₃ er lettere enn luft, Gassen blander seg derfor i alle luftlag. Noter den høyeste målingen. Ved nivå over 20 ppm, settes score 3. Med tanke på helse og på forventet strengere krav i ny holdforskrift våren 2025, så bør en vurdere ulike tiltak – både på kortere og lengre sikt.

Aktuelle tiltak

Ventilasjonsystemer, strøbed og gjødselhåndtering må styres slik at uheldige konsentrasjoner av NH₃ ikke oppstår. Dersom NH₃-konsentrasjonen er over 20 ppm, kan følgende tiltak være aktuelle:

- Økt luftskifte

- Etterstrøing på fuktige områder.
- Tilførsel av varmekilde (inklusive varmegjenvinner) dersom økt luftskifte resulterer i for lav temperatur (< 20 °C)

15. Støv

Høye nivåer av støv er negativt for dyras helse, og støvet kan være med på å spre sykdommer. Det er derfor ønskelig å holde nivået av støv på et minimum. Noen timer etter lyset er slått på vil som regel en stor andel av flokken strøbade. Dersom strøet er tørt og godt vil det i denne perioden følgelig være noe mer støv i rommet. Støv kan også komme fra føret, og støvnivået øker gjerne i flokker som er veldig aktive eller fryktsomme.

Er nivået av støv jevnt over tilfredsstillende?

1: Ja, tilfredsstillende. Jevnt over lite eller en del støv i lufta.

2: Bør forbedres. Mye støv i lufta.

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i huset vurderes nivået av støv i husdyrrommet. Mengden støv i lufta varierer gjennom døgnet og er høyest ved stor aktivitet, eksempelvis under føring. Dersom det observeres svært mye støv i lufta, vil ofte ikke motsatt kortvegg være synlig. Høyt støvnivå kan være kortvarig dersom besøket skjer samtidig som flokken strøbader eller føres med spinfeeder. I oppal brukes spinfeedere – de støver en del. Men kronisk høyt støvnivå vil gjerne medføre tykt lag av støv på innredning. Dersom det observeres mye støv i lufta og et tykt lag med støv på innredning, settes score 2. Det bør vurderes støvsenkende tiltak.

Aktuelle tiltak

Ventilasjonssystemer må styres slik at uheldige konsentrasjoner støv ikke oppstår. Ved mye støv kan følgende tiltak være aktuelle:

- Årsaker til høyt støvnivå: er flokken unormalt aktive eller fryktsomme og dermed skaper mye støv?
- Fôrstruktur: er pellets kvaliteten god eller støver det når føring pågår? Ventilasjon: økt luftskifte kan redusere støvmengden
- Befuktningssystem bidrar til å fange støvet og redusere mengden støv
- Varmeveksler kan filtrere ut støv fra lufta ved sirkulasjon gjennom filter i denne.

16. Strøkvalitet

God strøkvalitet er viktig for dyras komfort, for fjørdraktas renhet, for å suge opp fuktighet og for å tilfredsstillende dyras hakke-, skrape- og strøbadinger. Holdforskriften § 17 a krever at alt fjørfe skal ha tilgang på strø av løst materiale. Akkurat rundt spinfeederne kan strøet være litt hardt sammentråknet, men er uproblematisk, så lenge det er tørt. Strøkvaliteten i oppal er generelt god, og forventes å være god. Tilførsel av nytt strø underveis i innsettet er positivt for dyras trivsel og fjørdrakt.

Er strøkvaliteten jevnt over tilfredsstillende?

1: Ja, tilfredsstillende. Strøet er tørt og løst på alle tre sjekkede steder i huset

2: Bør forbedres. Strøet er fuktig eller hardt på et eller to steder i huset, også fukt på spinfeederarealene

3: Må utbedres. Strøet er fuktig eller hardt på alle tre sjekkede steder i huset – også utenom spinfeederarealene

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i huset vurderes strøkvaliteten på minst tre ulike steder i huset, på ulike steder som midt i rommet, nær vegg og under aviariet. Tørt og løst strø lar seg enkelt bevege med foten, og når du klemmer det sammen til en ball i hånda vil ballen løse seg opp. Fuktig eller hardt strø vil derimot være vanskelig å bevege på med foten, og når du klemmer strøet til en ball i hånda vil ballen holde seg samlet. Det er ikke uvanlig at strøet blir hardt rundt populære områder som en miljøberikelse eller utgangsåpning, men det skal være unntaksvis og ikke gjelde større deler av strøarealet. Dersom strøet er fuktig eller hardt på alle de sjekkede stedene i huset, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Dersom strøet er fuktig eller hardt kan følgende tiltak foreslås:

- Ved tynt lag av fuktig eller hardt strø: tilførsel av friskt strø kan øke dyras bearbeiding av strøet og redde strøbeddet. Det er også aktuelt å krafse opp strøbeddet før en evt. Tilfører nytt strø.
- Ved tykt lag av fuktig eller hardt strø må det vurderes å bytte ut eksisterende strøbed med nytt lag av strø
- Se i sammenheng med ventilasjon, er det mye fuktighet i rommet?
- Annet? Sammenheng med atferd, gjødselkjøring, lys?

17. Lysintensitet

Riktig lyskvalitet er viktig for dyras atferd, trivsel og produksjon. Holdforskriften § 12 sier at fjørferom skal ha tilstrekkelig belysning slik at dyra kan utføre normale aktiviteter og se hverandre tydelig. Lysintensiteten er den enkleste lys-parameteren å måle, og denne brukes både i forskrift og i DVP-besøk hos fjørfe. Økt lysintensitet øker gjerne dyras aktivitetsnivå, og kan kun unntaksvis reduseres til et minimum, eksempelvis ved utbrudd av alvorlig fjørhakking eller høy fryktsomhet.

- Lysintensitet måles tradisjonelt med en **luxmåler**, som kan kjøpes i de fleste jernvarer, m.fl. Unngå de aler billigste, da de måler ujevnt ved lav lux. For en *kvalitetsmåling* av lysmiljøet i rommet anbefales imidlertid et **spektrometer**, som kvantifiserer mengden av ulike bølgelengder og mengden flimner

I tillegg til lysintensitet er flimner en annen viktig lysparameter. Fjørfe oppfatte flere bilder per sekund (hertz) enn oss mennesker. Vi kan oppfatte cirka 50 bilder per sekund, mens fjørfe kan oppfatte 200 bilder per sekund. Det vil si at lyskilder vi oppfatter som jevnt lys kan fremstå som flimrende diskolys for fjørfe, noe som kan medføre stress og uønsket atferd som fjørhakking. Fjørfe vil reagere med frykt hvis lyset har for lav frekvens. Alt lys i fjørfehus inklusive eventuelle reirlys må være «flimnerfrie», dvs. ha en frekvens på over 120 Hz.

- Har du et **spektrometer** (også kalt flimnermåler) kan du gjøre mer inngående undersøkelser. Den gir deg flere verdier; hertz, flimnerprosent og flimnerindeks - og disse må sees i sammenheng.
- Dersom du ikke har en slik måler, kan du bruke mobiltelefonen. Ved bruk av android, kjør videoopptak i supersakte film og se på opptak i normal hastighet etterpå. Ved bruk av iPhone, holder det å å rette kameraet mot lyskilden i «sakte film»-modus.

Er lysintensiteten tilfredsstillende?

1: Ja, tilfredsstillende. Lysintensiteten er i henhold til oppdatert rådgivning og det er ikke flimner i lyskilder. Flokken viser harmonisk adferd.

2: Bør forbedres. Lysintensitet er ikke i henhold til oppdatert rådgivning, det er flimner i lyskilder og/eller ikke jevnt fordelt lys. Flokken har avvikende adferd og lydnivå.

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i huset vurderes lysintensiteten ved dyrehøyde, rundt 30 cm over strøet, på minst tre ulike steder i huset, inkludert rett under en lyskilde og mellom to lyskilder. Det er forventet en lavere lysintensitet mellom to

lyskilder. Når det gjelder lysintensitet, så må oppalene forholde seg til gjeldende anbefalinger for hver enkelt hybrid og dyras alder må hensyntas i vurderingen. Når dyra nærmer seg levering til rugeegghus er det normalt med lavere lysintensitet for å sikre god lysstimulering og oppverping hos rugeeggprodusenten.

Flimmerindeks bør ikke overstige 0,07 og flimmerprosent bør ikke overstige 10 %. Dersom hertz er høy kan det aksepteres noe høyere flimmerprosent og flimmerindeks. Dersom du ikke har en slik måler, kan en som nevnt bruke mobiltelefonens kamera med «sakte film»-funksjon. Sees flimmer ved denne metoden opplever dyra det som flimmer.

Aktuelle tiltak

Ved ujevn lysfordeling eller påvist flimmer, kan følgende forhold utredes og forsøkes rettet på med aktuelle tiltak:

- Er lyset jevnt fordelt i rommet? Er noen lyskilder ødelagt eller slått av?
- Hvis flimmer fra en eller flere lyskilder, må dette utbedres.
- Annet